

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ИСТОРИЈСКИ МУЗЕЈИ ДАНАС

У периоду после II светског рата музеји у Југославији доживели су бржи развој и у погледу бројности и у погледу својих функција. Статистички подаци говоре да се са оснивањем музеја у југословенским земљама почело крајем треће деценије XIX века и да је до 1918. године, која се сматра преломном, било 39 музеја. У периоду између два рата основана су још 24 музеја, док је највећи пораст забележен између 1945. и 1965. године — 176, а од 1966. до 1982. године основано је још 95 музеја.

Према најновијим подацима, у Југославији је 1982. године регистровано укупно 358 музеја, од чега 152 комплексна и 206 специјализованих¹. Највећи број музеја налази се у СР Хрватској — 120 и СР Србији — 80. За њима следе СР Словенија — 47, СР БиХ — 33, СР Македонија 24, СР Црна Гора — 23, САП Војводина — 23 и САП Косово — 8.

Од 206 специјализованих музеја, 121 чине друштвено-историјски, и то: 11 археолошких, 22 историјска, 32 музеја НОБ-а, 11 етнографских, 28 меморијалних, 3 позоришна, 3 педагошка, 9 црквених и 2 остала. Поред музеја, у овој групи има и 88 самосталних збирки. Треба истаћи да комплексни музеји, које најчешће чине градски, завичајни или народни музеји, обично излажу музејске експонате по принципу збирки. Поред археологије и етнологије, у њима је један део обавезно посвећен историји одређеног краја: тај део тематски и хронолошки приказује историјска збивања, али најчешће без потребног историјског континуитета. Акцент се углавном ставља на догађаје који приказују ослободилачке покрете у XIX веку или раније, револуционарни раднички покрет и народноослободилачку борбу.

Међу историјским музејима, по броју и значају доминантни су они чији је задатак да визуелним путем прикажу, објасне и афирмишу социјалистичку револуцију. Многи музеји посвећени НОБ-у или, пак, неком догађају или личности — настајали су често без неопходне припреме и јасног концепта, али су они, без обзира на недостатке

¹ Под класификацијом *комплексни* обухваћени су музеји који имају више тематски различитих збирки које се односе на уже или шире подручје-место град, област, покрајину; док су под класификацијом *специјални музеји* обухваћени они који имају грађу одређене врсте. Ови музеји су сврстани у 4 групе: друштвено-историјски; природњачки; економско-технички; уметнички. Друштвено-историјских има 121, природњачких 12, економско-техничких 15, уметничких 58.

експозиције, обавили значајан задатак у оквиру прикупљања и заштите музејског материјала. Они, такође, имају и значајну улогу у васпитању младих генерација.

Пораст броја историјских музеја везан је за пораст интересовања савременог човека за традицију и значај који историјски музеји имају у ширењу културе. С обзиром на актуелне захтеве друштва, пред један историјски музеј данас се поставља низ сложених задатака — почевши од прикупљања и заштите музејских експоната, и начина њихове експозиције, па све до изналажења и коришћења разних облика комуницирања са посетиоцима.

У вези са презентацијом историјски музеји имају посебан задатак, сложенији од оног који се поставља пред остале специјализоване музеје. Циљ експозиције у историјским музејима није и не треба да буде приказивање предмета по збиркама (нумизматика, примењена уметност, народна уметност), већ приказивање историјских догађаја, друштвених кретања и односа, односно — приказивање историје друштва у целини (политика, привреда, култура, просвета итд.) Такав приступ и начин приказивања догађаја разумљив је и близак најширем кругу посетилаца и увек изазива њихово интересовање.

Прикупљање експоната био је и остао један од најважнијих задатака музеја. У југословенским музејима на крају 1982. године евидентирано је према статистичким подацима 5,737.699 предмета. Више од половине тих предмета је неинвентарисано (3,272.077), а изложена је само једна десетина (577.226). У музејима се чува укупно 863.868 историјских предмета, а у самосталним збиркама још 10.562, док је изложен само транзитни део ових предмета (66.130).

Проблем сакупљања материјала, без обзира на изузетну скученост простора, па самим тим и на могућности излагања — за историјске музеје је изузетно сложен и озбиљан, јер су они, с једне стране, младе институције, најчешће основане после рата, а с друге стране — до историјских предмета се тешко долази. Поред поклона (који су све ређи) и откупа често се користе и друге методе. Понеде се ангажују и ученици у стварању мањих збирки при школама. Ово прикупљање се изводи под стручним руководством и представља сигуран пут да прави музејски предмет стигне у музеј. Интересантна су искуства неких музеја у прикупљању експоната за поједине тематске изложбе, што често има карактер кампање која је готово увек дала добре резултате.

Као што је речено, највећи број историјских музеја у Југославији посвећен је периоду II светског рата и послератном развоју, најчешће до 1950. године, тј. до увођења радничког самоуправљања. Међутим, озбиљан проблем у приказивању овог периода представљају оригинални експонати, јер за поједине тематско-хронолошке целине посвећене народноослободилачкој борби има мало или нимало материјала. Велики је проблем да се до овог материјала дође, јер је он већ и у рату великим делом био уништен. Оно што је сачувано (најчешће: документа, фотографије и књиге) налази се по архивима, институтима и библиотекама, или је пак у поседу приватних лица која се, најчешће из емотивних разлога, тешко од тога одвајају. Стога се музеји, у настојању да што свестраније прикажу поједине периоде

или догађаје, а у недостатку оригиналних предмета, често служе реконструкцијама, помоћним материјалом и легендама — како би посетиоцу што потпуније пружили слику онога што се изложбом жели рећи. Ипак, дешава се и то да музејске изложбе са много текста, докумената и фотографија буду монотоне и да посетиоци остају незаинтересовани.

Један од присутних проблема у историјским музејима је и сакупљање материјала из времена у којем живимо, а што је опет у тесној вези са проблемом приказивања новије историје и садашњег времена. Због поштовања тзв. теорије дистанце, односно потребе да протекне одређено време како би историја дала своју оцену о појединим збивањима, поставља се питање да ли музеји треба да тумаче само оне догађаје у којима је историја већ дала свој суд, или да буду и тумачи савремених збивања за која нису изречене коначне оцене.

Тако остаје дилема: поштовати или не поштовати теорију дистанце, приказивати или не приказивати савремена збивања, и поред тога што знамо да то данашњег човека веома привлачи и интересује, јер је реч о времену које је блиско његовом доживљавању и сећању. С друге стране, ту је, онда, и проблем: шта прикупљати, у којем обиму и где све то у најчешће скућеном простору чувати. Сигурно је да ове дилеме иду на штету стварања будућег фонда културног наслеђа. Сведоци смо да многи предмети из свакодневнoг живота данас нестају брже него што је то било раније. Данашњи човек, у тежњи да живот учини што савременијим, брзо одбацује и мења ствари. Оно што је данас савременост, последња реч технике, сутра је већ прошлост. Тако су нестали и нестају многи производи савремене материјалне и духовне културе.

Пример за то може бити изложба „Привреда Србије 1944—1950“ коју је 1981. године организовао Историјски музеј Србије у Београду. Уз опромне напоре Музеј је успео да делимично сакупи материјале за поједине привредне пране, док за поједине, као што је на пример грађевинарство, није успео да нађе ниједан експонат, па је био принуђен да се служи реконструкцијама како би попунио одговарајућу празнину. Тако смо се суочили са чињеницом да су и свакодневни употребни предмети, оруђа за рад или производи у разним гранама индустрије — постали раритети после само тридесет година. Упркос оваквим искуствима, још увек нас ништа не обавезује да прикупљамо и чувамо предмете који ће већ сутра сигурно бити музејски експонати.²

У мноштву разноврсних форми рада, за укључивање музеја у савремени културни и друштвени развој значајну улогу имају покретне тематске изложбе које музеји организују у својим просторијама, у школама, радним организацијама, библиотекама и на другим местима. У 1982. години југословенски музеји су припремили 1434 изложбе, које су стизале и у удаљене крајеве и имале вишеструку об-

² На састанку ИСМАН-а (Интернационални комитет за археолошке и историјске музеје), одржаном јула месеца ове године у Лондону, одлучено је да први следећи састанак буде посвећен проблему прикупљања и чувања савременог материјала.

разовно-васпитну улогу. Према статистичким подацима, у просторијама музеја постовало је 249 изложби као плод међумузејске сарадње у истој републици или покрајини, док је у оквиру међурејубличке и покрајинске сарадње размењено 100 изложби. Из иностранства су постовале 93 изложбе. У просторијама ван музеја приказано је 616 изложби, у другим местима исте републике или покрајине 449, а у иностранству је постовало 50 изложби. Интересантно је напоменути да су у цифри од 1434 изложбе историјски музеји учествовали са 244 изложбе. За музеје који раде у неодговарајућем простору (таквих је највећи број) и са врло скромним финансијским средствима, ове изложбе често представљају и једину везу са спољним светом: омогућавају да се о њима чује и да се много више осете у средини у којој делују.

Не задржавајући се посебно на резултатима напора музеја да се што шире отворе за посетиоце, вредно је поменути да је у југословенским музејима у 1982. години било 11,162.000 посетилаца, од чега су историјски музеји имали 650.000 посетилаца, музеји НОБ-а 1,720.000, а меморијални музеји 2,489.000 посетилаца.

Обиман посао прикупљања, обраде, заштите, презентације и рада са публиком обављала су у 1982. години 3428 радника музеја, од којих 1052 научно-стручна радника, 443 стручна радника, 215 педагога и водича, 274 техничка радника и 1444 остала радника.

Тумачењем историјских појава, историјски музеји врше своју функцију чувара сећања на историјски развој свога друштва и доприносе бољем разумевању међу људима и њиховом међусобном приближавању, а имају посебно место и у неговању и развијању патриотизма. У оквиру сталних музејских поставки и повремених тематских изложби, богате ризнице музеја отварају се за сваког човека, врше снажну и одговорну васпитно-образовну функцију и омогућавају што плодније повезивање музеја са светом и животом.

YUGOSLAV HISTORICAL MUSEUMS TODAY

After the World War II the museums in Yugoslavia went through a period of rapid progress both as regards their number and their functions. According to the latest data, in 1982 were registered in Yugoslavia 358 museums in all, 152 which are complex and 206 specialized museums. The greatest number of museums are in the SR of Croatia — 120 and in SR of Serbia — 80. Then follow SR of Slovenia — 47, SR of Bosnia and Herzegovina — 33, SR of Macedonia 24, SR of Montenegro 23. SAP of Vojvodina 23 and SAP of Kosovo — 8. Of a total of 206 specialized museums 121 are social-historical, to wit: 11 archaeological, 22 historical, 32 museums of the NOB (Struggle for National Liberation), 11 ethnographical, 28 memorial, 3 theatrical, 3 pedagogical, 9 church and 2 other museums. In addition to the museums, there are in this group also 88 independent collections. The greatest number of museums in Yugoslavia are dedicated to the period of the World War II and to the post-war development. However, a serious problem in the presentation of this period is the lack of original exhibits which are still in possession of private owners. Generally speaking, one of the problems in the historical museums is how to collect materials from the time we live in, which is closely connected with the problem of presenting the new history and the present time. On account of the respect for the so-called theory of distance, i.e. the need for determined period of time to elapse, the question arises, whether the museums should interpret the events on which history has already given its judgment, so that there remains the dilemma: should the theory of distance be respected or should it not. But, in addition to this, there arises also the problem concerning the collecting of exhibits and the dilemma is disadvantageous to the creation of the future fund of cultural heritage, because, by interpreting historical phenomena, historical museums perform the function of guardians of memory of historical development of their society and contribute to a better understanding among people, their mutual approach, and they play also a part in fostering and developing the patriotism.